

A RÉGI HÁZIÁLLATFAJTÁK ÉS A LEGELŐHASZNOSÍTÁS

Bodó Imre

Bevezetés

Kétségtelen, hogy a legelők célszerű hasznosításának nagy jövője van. Egyre világosabb mindenki előtt ugyanis, hogy a mesterséges körülmények közé kényszerített "iparszerű" állattartás különböző módszerei nem jelentik a fejlődés magasabb fokát szembevetve az extenzívebb megoldásokkal. A természetszerű állattartás renaissance-ának vagyunk tanúi több okból:

- kisebb befektetéssel lehet az állattenyésztés takarmányozását megalapozni;
- nő a kereslet a természetes körülmények között megtermelt állati termékek iránt;
- kevesebb állategészségügyi kockázattal jár az ilyen termelés;
- a legeltetési állattartás a táj képének részét képezi és így nem közömbös a tájvédelem szempontjából és az idegenforgalomban is kiaknázzható.

A legeltetési állattartáshoz tartozik a megfelelő gyepterületen kívül a legeltetési módszer és a megfelelő állatfaj (fajta) kiválasztása is. A modern világ fejlődése (hírközlés, közlekedés, biotechnika) magával hozta a háziállatfajták közötti versengést: egyik-másik fajta kiváló tulajdonságai és tenyésztőknek ügyessége miatt az egész világon elterjedt, mások pedig a kihalás szélére jutottak. Ebben a folyamatban nagy szerepe volt pillanatnyi konjunktúrának, oktalannul alakult árrendszernek és a divatnak is. A kihalás szélére jutott állatfajtákat egyre inkább gén-rezervátumok és génbankok segítségével próbálják megőrizni a világ különböző tájain.

Joggal vetődik fel tehát a kérdés, hogy a jövő legeltetési állattartását a régi fajták felszaporításával, vagy pedig

modern fajták alkalmazásával kell-e megoldani. A kérdést ezért is érdemes vizsgálni, mert a legelő állatok létszáma is sajnos látosan csökken ma Magyarországon.

A legeltetési állattartás és a faj-fajta összefüggése

A különböző háziállatfajok nem egyenlő mértékben és nem azonos legelőt igényelnek.

A sertés valaha legelő állat volt, de elsősorban az erdős tájak (makkoltatás) képezték a sertéstartás alapját. Emellett annak idején a Hortobágyon (Derzs) is volt "kinnháló" sertésállomány, amelynek azon a területen kellett megélnie, ez azonban a Tisza szabályozása előtt más táj volt más adottságokkal mint napjainkban (Bodó 1976). Nem adom fel azt a gondolatot, hogy a sertést - nagyon korlátozott területen - lehetne extenzíven legelőn tartani, ennek a leírása azonban messze vezetne a gyepgazdálkodástól, így erről most nem írok, noha külföldön is vannak ilyen próbálkozások (Szabó 1992).

A baromfi már akkor is őseink háziállata volt, amikor még nem létezett számára rendszeres szemes eleség, - nyáron biztosan nem. A különböző alternatív gazdálkodási rendszerekben nagy szerepet akarnak neki adni, mint a gyommagvakat összeszedő és a káros rovarok létszámát korlátozó csipegető, kapargáló állatoknak. Nem tudom elutasítani azt a gondolatot sem, hogy sokkal rokonsevesebb volna a bögölyök lárváit baromfiakkal gyéríteni a vegyszeres védekezés helyett a gulyaállásokon. A liba legeltetése pedig külön problémakörnek tekinthető.

Tekintettel arra, hogy a régi háziállatfajtáink elsősorban a szarvasmarha, juh és ló fajban maradtak meg és ezek azok a fajok, amelyek szinte predestinálva vannak a gyaplegelőre, a továbbiakban ezekkel foglalkozom.

Őshonos legelő háziállatfajták Magyarországon

Az említett fajokban a következő fajták azok, amelyek ma hazánkban mint védelem alatt álló ún. "géntartalékok" még megvannak:

- magyar szürke szarvasmarha
- racka juh
- cikta juh
- cigája juh
- lipicai ló
- shagya arab ló
- nóniusz ló
- furoso-northstar ló
- kisbéri félvér ló
- gidrán ló
- muraközi ló fajták.

Ezekre a régi háziállatfajtákra általában jellemző, hogy a kedvezőtlen környezeti és klimatikus adottságokat jól tűrik, igénytelenek, szaporák, nagyon jó legelőképességűek de termelési mutatóik viszonylag szerények. Termékeik minősége esetenként különleges, máskor nem felel meg az általános modern piaci igényeknek, és többnyire nehezen vagy csak értékük alatt adhatók el.

Az "Őshonos" háziállatfajták és a legelő

Egyfelől nyilvánvaló, hogy az őshonos fajták és a legelő teljesen egymásra utaltak, mert ezeket a fajtákat legelő nélkül elképzelni nem lehet. Másfelől azonban nem lehet azt a tételt kimondani, hogy az ilyen ősi háziállatfajták valamelyikével legcélszerűbb a legelő hasznosítását megoldani. Hiába alkalmazkodik ugyanis a fajta a körülményekhez, ha viszont a piacon nem versenyképes. Napjainkban úgy látszik, hogy nagyobb

haszonnal lehet limousint legeltetni, mint magyar szürkét. Ezt a tételt sem szabad azonban általánosítani. Vannak ugyan is olyan nem elhanyagolható mellékkörülmények, amelyek adott esetben ezeknek az "őshonos" fajtáknak a tenyésztését gazdaságossá tehetik.

- Alkalmazkodás a kevezetlen körülményekhez. Valószínű, hogy az intenzív húsmarha, vagy hús juhajták nem tudnának kedvezően termelni Hortobágy adottságai között;
- Számításba jön a betegségekkel szembeni ellenálló képesség is. Tapasztaltuk például száj- és körömfájás idején, hogy a magyar szürke marha csak kevéssé szenvedett meg ez a betegséget, míg a tarkamarhában a betegség lefolyása sokkal súlyosabb volt. Ez a betegségekkel való mentesítés körében persze nem súlyos érv;
- Jól lehet kombinálni az anyaállomány alkalmazkodó képességét egy nagy termelőképességű hímvonallal, megfelelő keresztezési rendszerben. Ilyen például a charolais magyar szürke F_1 előállítás;
- Ki lehetne használni a régi háziállatfajták termelését speciális termékek értékesítésével. Ilyen például a rackabárány prémje. Ennek piaci bevezetése azonban nagyon komoly "marketing" tevékenységet tenne szükségessé (Bodó 1986).
- Nagyon jól lehetne a Nemzeti Parkok műtrágyával és növényvédőszerrel nem kezelt területét ún. bio (organikus vagy natúr) termékek előállítására is hasznosítani. Ezek a területeken ugyanis nem műtrágyáztak soha, ezért lehetséges a termék azonnali eladása, nem kell az 5-7 év várakozási idő. (Bodó 1990)
- A régi háziállatfajták történelmi, kulturális és esztétikai értékét kihasználva a legeltetési gazdálkodás jó ki-

egészítője lehet a turizusból eredő jövedelem. Ennek már látjuk példáit Magyarországon is. Angliában van olyan farmer, aki feladva addigi gazdálkodását, teljes egészében a régi háziállatfajták fenntartására alakította azt át és belépődíj ellenében mutatja be az állatokat (Henson és Henson 1982).

A hazai lehetőségek

A magyar szürke szarvasmarha

Ez a fajta valaha lábön nyugatra hajtott húsmarha volt, azután igás állatként hasznosult. Ma mint géntartalékot védjük. Létszáma az utóbbi évtizedben öröndetesen nőtt, ma 1500 körüli tehén van az országban.

Nemzeti Parkjaink területén kötelező volna ezt a fajtát tartani.

Anyai tulajdonságai kielégítőek, nem rossz borjúnevelő, 100 %-ban könnyen ellik emberi segítség nélkül. Igénytelen, a sáros mocsaras legelőt is jól hasznosítja. Tartása mégis gazdaságtalan, mert a mai dekonjunktúra idején szinte lehetetlen eladni.

Az állomány fenntartásának lehetőségét a következő adhatná:

- bizonyos minimális tehénlétszám fenntartása állami támogatással, mint géntartalék;
- az idegenforgalom bevételeiből arányos rész jóváírása a gulya "számlájára";
- keresztezési program a fölősleges állománnyal, úgy, hogy a tehének mindig fajtatiszta állatok legyenek és mind az üsző, mind a bika F₁ borjak hízóba ill. vágóra kerüljenek és a tehén utánpótlás a fajtatiszta gulyákból származék;

- a fölös borjú létszám értékesítése "biohús-ként" felárral, esetleg valamilyen fokú feldolgozás után. Ennek a piaci bevezetése még nagyon sok munkát kíván.

Racka

Ez a fajta gyapjával, hús és tejtermelésével nem versenyképes azon a piacon, amely ma a kitenyésztett fajták számára is kedvezőtlen.

Fenntartásának lehetősége abban rejlene ha speciális termékeit többé-kevésbé feldolgozva lehetne értékesíteni. Így

- különleges juhsajtot kellene gyártani tejéből;
- ügyes keresztezéssel bárányai versenyképesek lehetnének;
- gyapját valamilyen terméké (pl. cserge) feldolgozva kellené piacra vinni;
- a bárány és növendék vagy felnőtt állatok prémjét ugyancsak sapkákká, gallérokká ill. bundákká feldolgozott formában kellené értékesíteni.

A_cikta

Ez a tolna - baranyai sváb juh igen kis létszámban maradt meg. Egyenlőre fennmaradása az állami támogatás mellett folyó fajtafenntartó génvédő munkától függ. Termékeinek gyapjú, prém szépművészeti terméként való eladása tehetné gazdaságosabbá a tartást.

Cigája

A fajta a jobb tejtermelő fajták közé tartozik, ezért ebben az irányban kell keresni a kibontakozás útját, mert az állami támogatás önmagában kevés. Többféle variánsa van s ezek közül csak a legprimitívebb kap ma támogatást.

A hagyományos magyar lófajták

Ezeket a legeltetés tekintetében ma érdemes külön tárgyalni, mert mindegyik fajta csikónevelése szükségképpen legelőre alapozott. A hagyományos fajták esetében lassúbb a felnevelés és ezért hosszabb legelőhasználat képzelhető el mint az intenzívebb gyorsabb fejlődésű fajtákban (versenyló).

A legeltetési rendszer ellentmondásai

A villanypásztoros szakaszos legeltetés mind a legelőgazdálkodás, mind az állatok táplálkozása és közérzete szempontjából ideális volna. Tudjuk, hogy az állatok hajnalban és este szeretnek legelni (Ócsag 1992), ez pedig nem egyezik a dolgozók munkaidejével. A pásztorok nem is tudnak a munkaidő szabályainak betartásával dolgozni. Emiatt a kijelölt bekerített szakaszokon szabadon legelő állatok jelentik a jó megoldást.

Ez azonban ellenkezik a Nemzeti Park területén kívánatos helyzettel két szempontból is:

- sokszor rendkívül gyenge gyepfhozamú területekről van szó, ahol túl nagy szakaszok bekerítésére volna szükség;
- a Nemzeti Parkban nem kívánatos a hagyományostól eltérő legeltetési forma bevezetése.

Megoldást a szabad álláson tartott állatok jelentenek, ami azt jelenti, hogy nincs karám és ezért az állatok legelnek amíg éhesek. Természetesen ezt csak nagy legelőterületeken lehet megvalósítani, és csak addig, amíg van olyan ember, aki ilyen körülmények között is vállalkozik a pásztor munkájára. Márpedig rendkívül jelentős dolog ősgyepeink hasznosítása, többek között ezért is, mert a Kárpát medence flórája rendkívül gazdag gyógyhatású növényekben (Vinczeffy 1991) és ezt nem volna szabad kihasználatlanul hagyni, amikor termékeink értékének elismertetéséről van szó.

Összefoglalás

Ez a dolgozat azt a kérdést próbálta több oldalról megközelíteni, hogy régi háziállatfajtáink fenntartása és gyepterületeinek állatokkal való benépesítése összhangban lévő feladatok-e. Véggkövetkeztetésem az, hogy - nem lehet ugyan kizárólagosnak tekinteni a legelők régi fajtákkal történő hasznosítását, azonban a gyephasznosítás és a házi állatok géntartalékainak védelme összeköthető és egyik a másikat elősegítő közös feladat.

Irodalom

- Bodó I. (1976): Hortobágy állattenyésztése. Fejezet a "Hortobágy c. monográfiában. Szerk. Kovács Gné és Salamon F. Natura Bp. 115-156.o.
- Bodó I., Dunka B., Gera I., Karle G. (1986): The fur production of native Racka breed. IV. Int. Karakul Symposium. Bp. 101-107.o.
- Bodó I. (1990): A magyar szürke marha hasznosításának lehetősége 1990-ben, különös tekintettel a vegyszermentes termelésre. Msz. tenyésztők országos tanácskozása. Balatonszentgyörgy. Kézirat 9.o.
- Bodó I. (1991): The role of Ancient Non-Commercial Breeds in Alternative Farming. Proc. Alternatives in Animal Husbandry. Witzenhausen. 77-80.o.
- Dunka B. (1984): Magyar Racka. Hortobágyi Nemzeti Park kiadása. 10.o.
- Henson J.L., Henson E.L. (1982): The role of tourism in conserving rare breeds of farm livestock in Great Britain. Proc. Int. Conf. Gene Reservat. Debrecen 1-4.o.
- Mucsi I., Pollott G., ApDewi I., Komlós I. (1992) A hegyvidéki és felvidéki juhtenyésztés Nagybritanniában. Debreceni Gyepgazdálkodási Napok 10. Legeltetéses Állattartás. 205-208.o.

- Ócsag I. (1992): A csikólegeltetés technológiája. Debreceni Gyepgazdálkodási Napok 10. Legeltetési Állattartás. 199-204.o.
- Szabó P. (1992): Sertéstartás legelőn. Debreceni Gyepgazdálkodási Napok 10. Legeltetési Állattartás. 209-213.o.
- Vinczeffly I. (1991): Gyógyhatású növények a legelőn. Természetes állattartás. Tud. ülés. Hódmezővásárhely DATE Kiad. 77-81.o.
-

CONVENTIONAL FARM ANIMALS AND THE UTILIZATION OF GRASSLAND

Imre Bodó

Summary

This paper is meant to answer the question whether the maintenance of conventional farm animal species and pasturing should be co-ordinated. It is recommended that conventional species not be provided exclusive access to pastures. Grassland management and the preservation of these gene-bank animals are interrelated, however, and should support each other.

Szerző - Author: Prof.Dr. Bodo, Imre, a mezőgazdaságtudományok doktora
Állatorvostudományi Egyetem, Budapest, 1078, István u.2.
University of Veterinary Science, H-1400, Budapest, POB: 2.